

ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ ԷՍՍԱ
(ՈՂՍՀ)

ԻՐԱԲԻ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐԸ ԴԱՍՍԱԿԱՆ ԱՐԱԲԵՐԵՆԻ
ԼԵՉՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՎԱՆԴՈՒՅԹՈՒՄ

Ռուս լեզվաբան Ֆ.Ֆ.Ֆորտունատովը /1848-1914/ լեզուների տիպաբանական դասակարգման համատեքստում առանձնացրեց արաբերենը՝ որպես թեքական և կցական լեզու¹, նաև՝ համադրական² բառերի և մասնիկների փոփոխմամբ հանդերձ:

Արաբերենի տիպաբանական բնութագիրն ամբողջանում է թեքման ունակությամբ: Լեզուն *մու'րաբ* է, այսինքն՝ փոփոխվող է՝ ըստ թեքման. նրանում բառավերջի ձայնանշանները փոխոխվում են ըստ բառի արտահայտած ջերականական իմաստների³: *Ի'րաբը*՝ ջերականագիտական տերմին է. դրա իմաստը *մու'րաբ* բառի վերջավորության ձայնանշանի փոփոխությունն է՝ ըստ նրա *ուազիֆայի*⁴: *Ի'րաբը* փոփոխականությունների տեսություն է՝ կապված բառերի փոփոխությունների հետ⁶:

Արաբերենի լեզվաբանական ավանդույթում *նահուն*⁷ և *ի'րաբը* միևնույն գործողության երկու կողմերն են⁸. *ի'րաբը* ջննում, պարզաբանում է *նահուի* ուսումնասիրած միջոցները՝ անվանելով բառը՝ ցանկացած *թառքիբում*⁹ ըստ նրա՝ *թառքիբի* ներսում ունեցած *ուազիֆայի*: Դիցուք, *նահուն* ենթադրում է, որ արաբերենի բառերը երեք տեսակի են, սահմանում է պայմանի, զարմանքի, բացառան միջոցները, անցյալ, ներկա, հրամայական ժամանակները, ենթական, որոշիչը, խնդիրը, պարագան և այլն: *Նահուն*, օրինակ, բնորոշում է անվանական նախադասությունը հետևյալ կերպ. դա այն է, որը սկսվում է անվամբ: Անվանական նախադասությունը բաղկացած է անունից, որն ընկած է նրա սկզբում և կոչվում է *մուբթադա*, դրան հետևում է *խաբաբը*, որն ավարտում է դարձնում նախադասության իմաստը: Արդ, ո՞րն է *ի'րաբի* կապը վերոնշյալի հետ: *Ի'րաբի* ենթարկենք «Մուհամմադուն ոստույուն» նախադասությունը, որտեղ «Մուհամմադունը» *մուբթադա* է, «ոստույունը»՝ *խաբաբ*: Նկատելի է, որ *ի'րաբով* ոչ մի նոր բան չավելացվեց *նահուին*,

ոչ մի նորություն չմտցվեց թառքիբի մեջ, սուկ վերլուծվեց այն *վազիֆան*, որը սահմանել է *ճահուն* բառի համար: Ուրեմն, *ի'րաբի* դերը սահմանափակվում է հետևյալի մեջ՝ վերլուծել այն *վազիֆան*, որոնք սահմանում է *ճահուն* բառերի համար: Կարելի է ենթադրել, որ *ի'րաբը* տալիս է յուրաքանչյուր բառի մասին այն, ինչ արդեն տվել է *ճահուն*: Այլ կերպ ասած, նմանեցնելով *ճահուն* և *ի'րաբը*՝ վերահաստատում ենք մեր պնդումը. դրանք միևնույն գործողության երկու կողմերն են: *Ի'րաբի*՝ բառի *վազիֆան* քննելուն հետևում է այն հատուկ նշանների պարզաբանումը, որոնք սահմանում է *ճահուն* յուրաքանչյուր *վազիֆայի* համար: *Նահուն* անվանում է բառերը ուղղականացված, հայցականացված, սեռականացված, ջազմավորված, և *ռաֆը*², *նասբը*, *ջառոը*, *ջազմը*³, ունեն իրենց հատուկ նշանները՝ *դասմնա*, *ֆաթիա*, *քասրա*, *սուքուն*:

Ի'րաբը քննում է այն, ինչ սահմանում է *ճահուն* բառի համար նախադասության մեջ կամ սահմանում է ողջ նախադասության համար¹: Համաձայնեմք այն պնդմանը, որ «ճիշտ» *ի'րաբը* պայմանավորված է բառերի համար *ճահուի* սահմանած *վազիֆաների* իմացությամբ, և այն իրականացվում է միայն նախադասության մեջ բառերի փոխհարաբերության իմացությամբ²: Կարելի է եզրակացնել, որ «ճիշտ» *ի'րաբը* պայմանավորված է *ճահուի* իմացությամբ, և որ *ի'րաբը* իր բոլոր կողմերով և ձևերով հանդերձ նախադասության մեջ բառի *վազիֆայի* ըմբռնումն է, այսինքն՝ արաբերենի լեզվաբանական ավանդություն բառի *վազիֆայի* իմացությունը հենց *ի'րաբն* է. *ի'րաբը* և *վազիֆան* միևնույն երևույթի երկու կողմերն են: Առերևույթ է *ի'րաբի* մեջ առկա դժվարությունը. միակ բարդությունն այն է, որ չիմանալով նախադասության մեջ բառի *վազիֆան* և բառերի փոխհարաբերությունը, անտրաբանական է հասնել «ճիշտ» *ի'րաբի*³:

EMMA KHACHATRYAN
(RASU)

THE FRAMES OF I'RAB IN THE LINGUISTIC TRADITION OF CLASSIC ARABIC LANGUAGE

The nahu and the i'rab are two aspects of the same action as i'rab and wazifa in the linguistic tradition of Arabic language. The nahu defines the words inside of tarkib or out of it, and the i'rab analyses the word only inside of tarkib - in the context of relations with the other words. The i'rab doesn't add anything new in grammar, but examines, explains those wazifa,

which defines the nahu for the words or for the whole sentence. The i'rab is the correct understanding of the word's wazifa. The correct i'rab is conditioned with nahu knowledge.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Թերական է, որովհետև նրանում քերականական կարգերը արտահայտվում են ներքին թեքմամբ, կցական է, որովհետև բառերը վտփոխվում են ըստ իրենց հետ օգտագործված մասնիկների ազդեցության, որովհետև թեքման ձևերը բավարար չեն հոլովական ձևեր արտահայտելու համար: Այս մասին մանրամասն տես՝ Звегинцев В., История арабского языкознания, М., 1985г.
2. Ըստ գերմանացի լեզվաբան Ելեգելի Ա.Վ. /1767-1845/ համադրական են այն լեզուները, որոնցում բառերի քերականական իմաստներն արտահայտվում են հենց բառերի քերականական ձևավորմամբ՝ մասնիկների և ներքին թեքման միջոցով:
3. Ալ-լուղաբույ առաքիյա, Ալ-քիթաբույ աուալ, Հալեպ, 1986, էջ 11:
4. Ի՛րաբը քերականական վերլուծում է կամ փոփոխում ըստ թեքման:
5. Վազիֆայի իմաստը բառի վերլուծումն է՝ իր գործառույթի տեսակետից՝ որպես ենթակա, ստորոգյալ, խնդիր, պարագա և այլն: Այս մասին տես՝ Դուռուս ֆիլ ի՛րաբ, Արու Բաբր Այի Արդ Ալ-Ալիմ, Կահիրե, 2002, էջ 231:
6. Սանրամասն տես՝ Габучян Г., О проблеме слова в свете факторов литературного языка, М., 1968г.
7. Նահու: արաբերենում նշանակում է՝ քերականություն: Նահուն գիտություն է խոսքի կազմության օրենքների մասին, իսկ ի՛րաբը խոսքի մասերի վերլուծությունն է: Այս մասին տես՝ Մուհամմադ Ալ-Անտարի, Ալ-մինհաջ ֆի ալ-կաուլիդի ուա ալ-ի՛րաբի, Բեյրութ, 1978, էջ 3:
8. Դուռուս ֆիլ ի՛րաբի, նույն տեղում, էջ 3:
9. Թադբիդը արաբերենում նշանակում է՝ կառույց, համադրություն:
10. Ուղղական, սեռական, հայցական հոլովները և ջազմը ի՛րաբի տեսակներն են: Այս մասին տես՝ Արդալլահ Աթ-Թատափի, Ուդ իլա ա-սիհա ալ-լուղավիյա, Կահիրե, 2004, էջ 65-67, Ալ-լուղա ալ-առաքիյա, Հալեպ, 1986, էջ 13-21:
11. Խոսքը ի՛րաբում պաշտոն ունեցող նախադասությունների մասին է: Այս մասին տես՝ Դուռուս ֆիլ ի՛րաբի, նույն տեղում, էջ 237-238:
12. Սադիկ Սունդուկ, Ալ-առաքիյա, Թեհրան, հիջրայի 1372թ., էջ 89:
13. Օրինակ՝ «Ռաջաա ալ-խադիմու մուսրի՛ան» նախադասության ի՛րաբը չի հաջողվի, եթե չտարբերենք ներկա ժամանակի բայը, ենթական, ձևի պարագան և դրանց ի՛րաբի նշանը: Հաստատապես գիտենք, որ «Զեյֆա Մուհամմադուն» նախադասության մեջ քեյֆան հարցման անուն է, անհրաժեշտաբար գործածվել է նախադաս խաբարի դիրքում, որովհետև այն իսմ սադարա է, իսկ Մուհամմադունը հետադաս մուրբադա է. երկու անունների միջև կապի իմացությունը նպաստում է «ճիշտ» ի՛րաբին: